

DANIJEL KELMAN

TIL

S nemačkog prevela

Sanja Karanović

**Čarobna
knjiga**

CIPELE

၁

U to vreme rat još nije bio stigao do nas. Živeli smo u strahu i nadi trudeći se da ne navučemo božji gnev na svoj grad, opasan čvrstim zidinama, s njegovih sto pet kuća, crkvom i grobljem na kojem su naši preci čekali dan vaskrsenja.

Molili smo se mnogo da rat ostane što dalje od nas. Molili smo se Svevišnjem i dobrostivoj Devici Mariji, molili smo se gospodarici šume i čovečuljcima ponoći, Svetom Gervinu, Petru ključaru, Jovanu Bogoslovu, a za svaki slučaj smo se molili i staroj Meli, koja u svetim noćima, kad demoni slobodno lutaju naokolo, krstari sa svojom svitom nebeskim prostranstvima. Molili smo se rogatim stvorenjima iz davnih vremena i biskupu Martinu, koji je polovinu svog ogrtača dao prosjaku kad se ovaj smrzavao, pa su se onda obojica smrzavali i bili ugodni Bogu, jer kakva je vajda od polovine ogrtača zimi, i naravno, molili smo se Svetom Mavrikiju, koji je s čitavom legijom izabrao smrt samo da ne izda svoju veru u jedinog i pravednog Boga.

Dvapat godišnje dolazio je uterivač poreza i činilo se da je svaki put iznenađen što smo još uvek tu. Ponekad bi svratili i trgovci, ali pošto nismo kupovali mnogo, oni bi ubrzo nastavili svojim putem, a nama je to bilo po volji. Nije nam bilo potrebno ništa iz dalekog sveta i o njemu nismo razmišljali sve dok se jednog jutra našom glavnom ulicom nisu zakotrljala natkrivena zaprežna kola koja je vukao magarac. Bila je subota i, odnedavno, bilo je proleće, potok je nabujao od otopljenog snega, a na poljima, koja baš te godine nismo ostavili na ugaru, posejali smo žito.

Na kolima je bio razapet šator od crvenog platna. Ispred njega je čučala starica. Telo joj je izgledalo kao vreća, lice kao skrojeno od mrke kože, oči dva sićušna crna dugmeta. Mlađa žena s pegama i tamnom kosom stajala je iza nje. Ali na mestu kočijaša sedeo je čovek koga smo prepoznali, mada još nikad nije bio ovde, i kad su se prvi setili i počeli da uzvikuju njegovo ime, setili su se i drugi, tako da se ubrzo sa svih strana orilo: „Til je ovde!“, „Stigao je Til!“, „Pogledajte, evo Tila!“ To nije mogao da bude niko drugi.

Čak su i do nas stigli pamfleti. Došli su kroz šumu, vetar ih je nosio sa sobom, trgovci su ih donosili – napolju, u svetu, štampali su ih više nego što bi iko mogao da prebroji. U njima se govorilo o brodu ludaka, i o velikoj tupavosti sveštenika, i zlobnom papi u Rimu, i o đavolskom Martinu Luteru iz Vitenberga, i čarobnjaku Horidusu, i doktoru Faustu, i junaku Gavejnu, vitezu Okruglog stola, i upravo o njemu, Tilu Ulenšpigelu, koji je sada došao i kod nas. Poznavali smo njegov šareni prsluk, poznavali smo izobličenu kapuljaču i kaput od telećeg krzna, poznavali smo njegovo suvonjavo lice, sitne oči, upale obraze i zečje zube. Njegove pantalone su bile od dobre tkanine, cipele od fine kože, ali njegove ruke bile su ruke lopova i pisara koje nikada nisu radile; desna je držala uzde, leva bič. Oči su mu sevale, pozdravljao je sad ove, sad one.

„A kako se ti zoveš?“, upitao je jednu devojčicu.

Malena je ćutala, jer nije mogla da poveruje da neko tako slavan razgovara s njom.

„Hajde, reci!“

Kada je zamuckujući promrmljala da se zove Marta, on se samo nasmešio, kao da je to oduvek znao.

A onda ju je s posebnom pažnjom, kao da mu je to veoma važno, upitao: „A koliko ti je godina?“

Devojčica se nakašljala i rekla mu. Za dvanaest godina svog života ona nije videla oči poput njegovih. Takvih je očiju možda

bilo u slobodnim gradovima Carstva i na dvorovima velikaša, ali još nikada neko s takvim očima nije došao kod nas. Marta nije znala da takva snaga, takva krepkost duše, mogu da progovaraju s ljudskog lica. Ona će jednog dana svome mužu, i još mnogo kasnije svojim unucima, koji joj neće verovati i koji će Ulenšpigela smatrati likom iz drevnih saga, pričati da ga je videla sopstvenim očima.

Kola su se već otkotrljala dalje, pogled mu je već skrenuo na drugu stranu, prema onima uz ivicu puta. „Stigao je Til!“, ponovo su se začuli povici duž puta, i „Til je ovde!“ s prozora, i „Tu je Til!“ s trga ispred crkve, na koji su se sada dokotrljala njegova kola. Zviznuo je bičem i ustao.

Kola su se u trenu pretvorila u pozornicu. Dve žene su rasklopile šator, mlađa je vezala kosu u punđu, stavila je krunu i ogrnula se komadom purpurne tkanine, starija je stala ispred kola, pustila glas i počela jednolično da izgovara neku pesmu. Njen dijalekat je zvučao kao onaj s juga, iz velikih gradova Bavorske, i nije bilo lako razumeti ga, ali uspeli smo da shvatimo da je reč o ženi i muškarcu koji se vole i koji ne mogu da budu zajedno jer ih razdvaja voda. Til Ulenšpigel je uzeo plavu maramu, kleknuo i zavitlao maramu od sebe, držeći je čvrsto za jedan kraj, tako da se ona odmotala uz prasak; povukao ju je onda nazad, prema sebi, pa je ponovo zavitlao, povukao, zavitlao, i dok je on klečao na jednoj strani, žena na drugoj, između njih se talasalo plavetnilo i činilo se da je to stvarno voda, a talasi su se tako divlje podizali i spuštali da nijedan brod ne bi mogao da plovi po njima.

Kad se žena uspravila i prestravljenog lica pogledala uzburkanu vodu, istog trena smo primetili koliko je lepa. I dok je stajala tu, ruku ispruženih prema nebu, odjednom kao da više nije pripadala ovde i niko od nas nije mogao da odvрати pogled od nje. Samo smo krajičkom oka videli njenog dragog kako skače, i pleše, i vozi

kočiju, i vitla mačem, i kako se bori sa zmajevima, i neprijateljima, i vešticama, i zlim kraljevima, na teškom putu prema njoj.

Predstava je trajala do poslepodneva. Ali, iako smo znali da krave već bole vimena, nismo bili nestrpljivi. Starica je deklamovala satima. Činilo se nemogućim da je neko zapamtio toliko stihova i neki od nas su već posumnjali da ih izmišlja. U međuvremenu, telo Tila Ulenšpigela nije mirovalo ni tren, tabanima jedva da je dodirivao tlo; kad bi ga naši pogledi pronašli, već je stajao na nekom drugom delu male pozornice. Na kraju je došlo do nesporazuma: lepa žena je nabavila otrov kako bi odglumila da je mrtva i kako ne bi morala da se uda za zlog staratelja, ali se poruka, u kojoj sve to objašnjava svom dragom, izgubila na putu do njega, i kada je on, njen istinski mladoženja, prijatelj njene duše, konačno stigao do njenog tobože beživotnog tela, užas ga je pogodio kao grom. Dugo je stajao kao sleđen. Starica je začutala. Čuli smo vetar i krave koje su nas dozivale svojim mukanjem. Niko nije disao.

Na kraju je izvadio nož i zario ga sebi u grudi. Bilo je zadivljujuće, oštrica je nestala u njegovom mesu, sa okovratnika mu se skotrljala crvena marama, nalik bujici krvi, roptao je pored nje, trznuo se još jedanput, i ostao nepomično da leži. Bio je mrtav. Ipak se trznuo još jedanput pokušao da se pridigne, ponovo se srušio. Ponovo se trznuo, ponovo nepomično ležao, ovaj put zauvek. Čekali smo. Zaista. Zauvek.

Nekoliko sekundi kasnije žena se probudila i pored sebe ugledala mrtvo telo. Najpre se prenerazila, onda ga je prodrimala, zatim je shvatila i opet se prenerazila, a onda je briznula u plač kao da ništa na ovom svetu više nikad neće biti dobro. Zatim je uzela njegov nož, pa se i sama ubila, a mi smo se ponovo divili pametnoj spravi i tome koliko se duboko oštrica zarila u njene grudi. Sad je ostala samo starica, koja je izgovorila još nekoliko stihova, zbog

dijalekta jedva razumljivih. Onda se predstava završila i mnogi od nas su još uvek plakali, mada su mrtvi već odavno ustali i poklonili se.

Ali to nije bilo sve. Krave su morale još da sačekaju, jer je posle tragedije na red došla komedija. Starica je udarala u bubanj, a Til Ulenšpigel je duvao u flautu i plesao je sa ženom – koja sada uopšte nije bila onako lepa – desno, pa levo i napred, pa opet nazad. Podizali su ruke uvis i pokreti su im bili toliko skladni kao da ih nije dvoje, već da su odrazi u ogledalu. I mi smo znali da plešemo, pristojno, često smo pravili zabave, ali niko od nas nije znao da pleše kao oni; kad ih čovek pogleda, pomislio bi da ljudsko telo nema nikakvu težinu i da život nije tužan i surov. Zato ni mi nismo stajali u mestu, počeli smo da se njišemo, skačemo, poskakujemo i da se vrtimo.

Ali ples se iznenada završio. Zadihani, pogledali smo prema kolima na kojima je Til sada stajao sam, žene se nisu videle. Pevao je podrugljivu baladu o sirotom, tupavom Zimskom kralju, knezu izborniku Palatinata, koji je mislio da će pobediti cara i primiti prašku krunu od protestanata, ali njegovo kraljevstvo se istopilo još pre prvog snega. Pevao je i o caru kome je uvek bilo hladno od molitve, o čovečuljku koji u carskoj palati u Beču drhti od Šveđana, a onda je pevao i o švedskom kralju, Lavu Severa, snažnom kao medved, ali kakva korist od toga kad ga to nije sačuvalo od topovskog đuleta u Licenu, koje mu je oduzelo život kao kakvom sitnom plaćeniku, *i zgasnu svetlost tvoja, i uminu kraljevska dušica, i ode Lav!* Til Ulenšpigel se smejavao, a smejali smo se i mi jer niko nije mogao da mu odoli, a i bilo je prijatno misliti na to da veliki umiru, a mi još živimo, i onda je pevao o španskom kralju s debelom donjom usnom koji je ubeđen da je pokorio svet, a siromašan je kao crkveni miš.

Od tolikog smeha nismo odmah primetili da se muzika promenila, da iznenada u njoj više nije bilo šale. Sada je pevao

baladu o ratu, o jahanju rame uz rame, i zveckanju oružja, i prijateljstvu među muškarcima, i dokazivanju u opasnosti, i o likovanju kugli što fijuču. Pevao je o životu plaćenika i lepoti umiranja, pevao je o radosnim pokličima svakog ko na konju hrli u susret neprijatelju, i svi smo mi osećali kako nam srca kucaju brže. Muškarci među nama su se smeškali, žene su njihale glavom, očevi su na ramena podizali svoju decu, majke su ponosno gledale svoje sinove.

Jedino je stara Luiza siktala i odmahivala glavom, i mrmljala tako glasno da su joj oni koji su stajali pored nje rekli da ide kući. Ali na to je ona postala samo još glasnija i vikala je zar niko ne shvata šta ovaj ovde radi. On ga priziva, zove ga k nama!

Ali kad smo počeli da sikićemo i odmahujemo rukama, i da joj pretimo, ona se, hvala Bogu, odgegala kući, a on je već svirao flautu i žena pored njega sada je izgledala veličanstveno, kao neko iz visokog staleža. Kristalno čistim glasom pevala je o ljubavi koja je jača od smrti. Pevala je o roditeljskoj ljubavi, i o božjoj ljubavi, i o ljubavi između muškarca i žene, i onda se opet nešto promenilo, taktovi muzike postali su brži, tonovi zvonkiji i oštiji, i odjednom se pevalo o telesnoj ljubavi, o toplini tela i valjanju u travi, o *mirisu tvog nagog tela i tvojoj velikoj zadnjici*. Muškarci među nama su se smejali, onda su se i žene pridružile smehu, a najglasnije su se smejala deca. I mala Marta se smejala. Progurala se sasvim napred i odlično je razumela pesmu, jer je već mnogo puta čula oca i majku u krevetu, i sluge u senu, i svoju sestru sa stolarevim sinom prošle godine – iskrali su se noću, ali Marta se došunjala za njima i sve je videla.

Na licu slavnog muškarca ukazao se sladostrastan široki osmeh. Snažna sila rasprostrla se između njega i žene, njega je vukla prema njoj, nju prema njemu, tako divlje je vukla njihova tela jedno prema drugom da se jedva moglo izdržati što se na kraju

nisu spojili. Ali činilo se da je muzika koju je svirao to sprečila, jer kao da se greškom promenila i taj trenutak je prošao, tonovi to više nisu dopuštali. Začuo se *Agnus Dei*. Žena je pobožno sklopila ruke, *qui tollis peccata mundi*, on se povukao korak unazad i kao da su se oboje prestravili zbog divlje sile koja ih je zamalo šćepala, baš kao što smo se i mi prestravili i prekrstili, jer smo se setili da Bog sve vidi, a malo toga odobrava. Njih dvoje su pali na kolena, i mi smo učinili isto. Til je ostavio flautu, ustao je, raširio ruke i zamolio za novac i hranu. Jer sada je bilo vreme za mali predah. A ono najbolje, ako mu pristojno plate, uslediće nakon predaha.

Omamljeno smo kopali po džepovima. Dve žene s posudicama išle su od jednih do drugih. Davali smo toliko da su novčići samo zveckali i odskakivali. Svi smo dali: Karl Šenkneht je dao, i Malte Šopf je dao, dala je i njegova sestra, koja je šuškala dok priča, i mlinareva porodica, koja je inače veoma škrta, takođe je dala, i bezubi Hajnrh Mater i Matijas Volzegen dali su naročito mnogo, mada su bili zanatlije i sebe smatrali boljim od drugih.

Marta je polako obilazila oko natkrivenih kola.

Tu je, leđima naslonjen na točak, sedeo Til Ulenšpigel i pio iz velikog krčaga. Pored njega je stajao magarac.

„Dođi ovamo“, rekao je.

Prišla je, srce joj je jako lupalo.

Pružio joj je krčag. „Pij!“, rekao je.

Uzela je krčag. Pivo je bilo gorkog i teškog ukusa.

„Ovi ljudi ovde. Da li su to dobri ljudi?“

Klimnula je glavom.

„Miroljubivi, pomažu jedni drugima, razumeju jedni druge, vole jedni druge, jesu li to takvi ljudi?“

Otpila je još jedan gutljaj. „Jesu.“

„Onda dobro“, rekao je.

„Videćemo“, rekao je magarac.

Marta je od straha ispustila krčag.

„Lepo moje pivo“, rekao je magarac. „Ti glupavo derište.“

„Ovo se zove trbuhozborstvo“, rekao je Til Ulenšpigel. „I ti možeš to da naučiš, ako želiš.“

„I ti možeš to da naučiš“, rekao je magarac.

Marta je podigla krčag i ustuknula jedan korak. Lokva od piva se povećala i ponovo se smanjila, suva zemlja upila je tečnost.

„Ozbiljno“, rekao je. „Pođi s nama. Mene sad već poznaješ. Ja sam Til. Ono tamo je moja sestra Nele. Nije mi sestra. Kako se ona stara zove, ne znam. Magarac je magarac.“

Marta je zurila u njega.

„Naučićemo te svemu“, rekao je magarac. „Ja, i Nele, i stara, i Til. I otići ćeš odavde. Svet je velik. Moći ćeš da ga vidiš. Ja se ne zovem samo magarac, i ja imam ime, ja sam Origen.“

„Zašto mene pitate?“

„Zato što nisi kao oni“, rekao je Til Ulenšpigel. „Ti si kao mi.“

Marta mu je pružila krčag, ali ga nije uzeo, pa ga je spustila na zemlju. Srce joj je tuklo. Pomislila je na svoje roditelje, i na sestru, i na kuću u kojoj je živela, i na brežuljke tamo iza šume, i na huk vetra u krošnjama za koji nije mogla da zamisli da igde drugde može da zvuči isto. I pomislila je na varivo koje priprema njena majka.

Slavnom čoveku zasijale su oči kad je sa smeškom rekao: „Seti se stare izreke: Nešto bolje od smrti naći ćeš svuda.“

Marta je odmahнула glavom.

„Onda dobro“, rekao je.

Čekala je, ali više ništa nije rekao, i njoj je trebao trenutak da shvati kako je njegovo zanimanje za nju već iščezlo.

Zatim je opet obišla oko kola i otišla do ljudi koje je poznavala, do nas. Sada smo mi bili njen život, drugi više nije postojao. Sela je na zemlju. Osećala se prazno. Ali kada smo mi pogledali prema

gore, i ona je učinila isto, jer svi smo u isto vreme primetili da nešto visi na nebu.

Neka crna linija presećala je plavetnilo. Žmirkali smo. Bilo je to uže.

Jedan kraj užeta bio je vezan za prečku prozora na crkvenom tornju, drugi za nosač zastave koji je stršao iz zida kraj prozora jedne građanske kuće u kojoj je radio gradski upravnik, što se, međutim, nije dešavalo često jer je bio lenj. Na prozoru je stajala mlada žena koja je, po svemu sudeći, upravo privezala uže, ali kako je uspela da ga razapne, pitali smo se. Ona je mogla da bude ovde ili onde, na ovom prozoru ili na onom, mogla je lako da priveže jedan kraj užeta i pusti ga da visi, ali kako je uspela da se popne do drugog prozora da bi privezala drugi kraj?

Zinuli smo od čuda. Na trenutak nam se činilo da je već sâm uže prava majstorija i da tu nema više šta da se doda. Na uže je sleteo vrabac, poskočio je u stranu, raširio krila, predomislio se i ostao da stoji.

Onda se tamo preko, na prozoru crkvenog tornja, pojavio Til Ulenšpigel. Mahnuo je, skočio na klupicu prozora, stao na uže. Uradio je to kao da nije ništa. Zakoračio je kao da je to korak poput bilo kojeg drugog. Niko od nas nije izustio ni reč, niko nije vikao, niko se nije ni pomerio, prestali smo da dišemo.

Nije se ljuljao, niti je gubio ravnotežu, naprosto je hodao. Ruke su mu se njihale, hodao je kao što se hoda po tlu, jedino je izgledalo malo usiljeno kad bi jedno stopalo spustio tačno ispred drugog. Moralo se pažljivo gledati da bi se uočili skoro neprimetni pokreti kukova, kojima je krotio njihanje užeta. Poskočio je i samo na trenutak čučnuo, da bi se zatim ponovo uspravio. Onda je, s rukama prekrštenim na leđima, odšetao do sredine. Vrabac se vinuo, ali je samo nekoliko puta zamahnuo krilima i onda ponovo sleteo na uže i okrenuo glavu; bilo je tako tiho da smo ga čuli kako dživdžuće i cvrkuće. I naravno, čuli smo svoje krave.

Til Ulenšpigel iznad nas se okrenuo, polako i nehajno – ne kao neko ko je u opasnosti, već kao neko ko radoznalo razgleda oko sebe. Desno stopalo je stajalo uzduž na užetu, levo popreko, kolena su bila blago savijena, šake na kukovima. A svi mi koji smo gledali uvis, najedanput smo shvatili šta znači lakoća. Shvatili smo kakav život može da bude za onog ko stvarno radi ono što želi i nikome ništa ne veruje i nikoga ne sluša; shvatili smo kako bi bilo biti takav čovek i shvatili smo da takav čovek nećemo biti nikada.

„Izujte cipele!“

Nismo znali da li smo ga dobro razumeli.

„Izujte ih“, viknuo je. „Svako svoju desnu. Ne pitajte, samo uradite, biće zabavno. Verujte mi, izujte ih. Stari i mladi, žene i muškarci! Svi. Desnu cipelu.“

Zurili smo u njega.

„Zar do sada nije bilo zabavno? Zar ne želite još? Pokazaću vam još, izujte cipele, svi desnu, hajde!“

Trebalo nam je vremena da se pokrenemo. S nama je uvek tako, oprezni smo ljudi. Pekar je poslušao prvi, odmah za njim Malte Šopf, i onda Karl Lam, i onda njegova žena, a zatim su poslušale sve zanatlije, koje uvek sebe smatraju boljim od drugih, i onda smo to učinili svi, svako od nas, samo Marta nije. Tine Krugman, koja je stajala pored nje, gurnula ju je laktom i pokazala na njeno desno stopalo, ali Marta je odmahнула glavom, a Til Ulenšpigel je na užetu poskočio još jednom i pritom u vazduhu udario petom o petu. Skočio je tako visoko da je pri doskoku morao da raširi ruke kako bi održao ravnotežu – samo na tren, ali to je bilo dovoljno da nas podseti da i on ima težinu i da ne ume da leti.

„A sada ih bacite“, doviknuo je visokim, jasnim glasom. „Ne razmišljajte, ne pitajte, ne oklevajte, biće veoma zabavno. Uradite to što kažem. Bacite!“

Prva je to učinila Tine Krugman. Njena cipela je poletela i letela je visoko, visoko, i nestala u gomili. Zatim je poletela još

jedna cipela, cipela Suzane Šopf, a zatim još jedna, i zatim je poletelo na desetine cipela, i potom sve više i više i više njih. Svi smo se smejali, i urlali, i vikali: „Pazi!“, i: „Sagni se!“, i: „Evo je, doleće!“ Bila je to prava zabava i bilo je nevažno što je poneka cipela pogodila poneku glavu. Padale su kletve, nekoliko žena je grdilo, nekoliko dece je plakalo, ali nije bilo strašno, čak je i Marta morala da se nasmeje kad ju je jedna teška kožna čizma za dlaku promašila, a jedna pletena zepa dojedrila joj tik pred noge. Bio je u pravu, a nekima je bilo čak toliko zabavno da su bacali i levu cipelu. A neki su još bacali i šešire, i kašike, i krčage, koji su se negde razbili, i naravno da su neki bacali kamenje. Ali kad nam se obratio njegov glas, graja je utihnula i slušali smo šta nam govori.

„Budale.“

Žmirkali smo, sunce je bilo nisko. Oni na trgu koji su stajali u pozadini videli su ga jasno, za druge je bio samo obris.

„Ludaci jedni. Šupljoglavci. Krastače. Ništarije, štetočine, glupi pacovi. Sad idite po svoje cipele.“

Ukočeno smo ga gledali.

„Ili ste suviše glupi? Zar više niste u stanju da odete po njih, ne znate to da uradite, toliko su vam prazne te vaše lobanje?“ Smejao se meketavo. Vrabac je poleteo, vinuo se iznad krovova, odleteo je.

Zgledali smo se. To što je izgovorio bilo je neumesno; ali opet i nije bilo toliko neumesno da ne bi moglo biti šala i surovo podrugivanje u njegovom stilu. Po tome je, na kraju krajeva, i bio poznat, mogao je to sebi da priušti.

„Šta je sad?“, upitao je. „Zar vam više nisu potrebne? Ne želite ih više? Ne volite ih više? Stoko, idite po svoje cipele!“

Malte Šopf je krenuo prvi. Sve vreme mu nije bilo dobro i sad je otrčao tamo gde je mislio da mu je odletela čizma. Gurao je ljude u stranu, provlačio se, laktao se, sagingjao i kopao među

gomilom nogu. Na drugoj strani trga, Karl Šenkneht je uradio isto, sledila ga je Elzbet, kovačeva udovica, ali joj se isprečio stari Lempke i viknuo da se gubi odatle, da je to cipela njegove kćeri. Elzbet, koju je još uvek bolelo čelo jer ju je pogodila čizma, vičući mu je uzvratila da se bolje on gubi odatle jer valjda ona zna da prepozna svoju cipelu, tako lepe cipele s vezom kao njene Lempkeova ćerka sigurno nema, na šta je stari Lempke zaurao da mu se skloni s puta i ne vređa njegovu kćer, na šta se onda ona proderala da je on smrdljivi kradljivac cipela. Tu se umešao Lempkeov sin: „Upozoravam te!“, a u isto vreme počele su da se svađaju Lize Šoh i mlinareva žena, jer su njihove cipele zaista izgledale isto, a i stopala su im bila iste veličine, onda su jedan na drugog zagrmeli i Karl Lam i njegov šogor, i Marta je iznenada shvatila šta se tu događa, pa se spustila na zemlju i počela da puzi.

Iznad nje se već guralo, psovalo i udaralo. Nekoliko njih, koji su brzo našli svoje cipele, odjurili su odatle, ali među nama ostalima suknuo je bes, tako žestok kao da se dugo nakupljao. Stolar Moric Blat i potkivač Simon Kern toliko su pesnicama udarali jedan drugog da neko ko bi pomislio da je tu reč samo o cipelama ne bi to razumeo, jer da bi razumeo, morao bi znati da je Moricova žena kao dete bila obećana Simonu. Obojici je krv liptala iz nosa i usta, obojica su soptali kao konji, a niko se nije usuđivao da ih razdvoji; i Lore Pilc i Elza Kolšmit jezivo su ujedale jedna drugu, ali njih dve su se, na kraju krajeva, već odavno toliko mrzele da više nisu znale pravi razlog. Ali zato su svi veoma dobro znali zašto su Zemlerovi nasrnuli na ljude iz Grinangerove kuće; to je bilo zbog sporne njive i stare stvari oko nasleđstva koja je trajala još od vremena kad je Peter bio seoski starešina, ali i zbog Zemlerove kćeri i njenog deteta, čiji otac nije bio njen muž, već Karl Šenkneht. Bes se širio poput groznice – na koju god stranu čovek da pogleda, svuda se vikalo i udaralo, tela su se valjala, a Marta je sad okrenula glavu i pogledala uvis.

Tamo je stajao on i smejao se. Tela izvijenog unazad, širom otvorenih usta, ramena su mu se tresla. Jedino su mu stopala stajala mirno i kukovi su mu se njihali zajedno s užetom. Marti se činilo da bi bilo dovoljno samo bolje da pogleda pa da shvati zašto se on toliko raduje – ali tada je na nju natrčao neki čovek, nije je video i udario ju je čizmom u grudi, glava joj je pala na zemlju, i kad je udahnula, osetila je kao da je probadaju igle. Okrenula se na leđa. Uže i nebo bili su prazni. Til Ulenšpigel je otišao.

Ustala je sa zemlje. Hramajući, prošla je pored tela koja su se mlatila, valjala, grizla jedna druge, plakala, udarala, i na kojima je tu i tamo uspevala da prepozna lica; othramala je niz ulicu, povijena i pognute glave, ali baš kad je stigla do kućnih vrata, začula je iza sebe kloparanje natkrivenih kola. Okrenula se. Na mestu kočijaša sedela je mlada žena za koju je on rekao da se zove Nele, a pored je nepomično sedela starica. Zašto ih niko nije zaustavio, zašto niko nije išao za njima? Kola su prošla pored Marte. Gledala je za njima ukočenog pogleda. Ubrzo će proći pored bresta, pa kroz kapiju grada, zatim će otići daleko.

Ali kad su kola stigla skoro do poslednjih kuća, videlo se da neko ipak trči za njima, lakim, krupnim koracima. Teleće krzno kaputa nakostrešilo mu se oko vrata kao da je živo.

„Poveo bih te sa sobom!“, doviknuo je kad je protrčao pored Marte. Neposredno pre okuke sustigao je kola i uskočio u njih. Čuvar kapije bio je s nama ostalima na glavnom trgu, niko ih nije zadržao.

Marta je polako ušla u kuću, zatvorila za sobom vrata i spustila rezu. Pored peći je ležao jarac i ispitivački ju je pogledao. Čula je mukanje krava, a s glavnog trga dopirala je naša vika.

Ali na kraju smo se smirili. Pomuzli smo krave još pre večeri. Martina majka se vratila i, osim nekoliko ogrebotina, nije joj se desilo ništa ozbiljnije, otac je ostao bez jednog zuba i uho mu

je bilo oderano, sestri je neko tako jako stao na nogu da je još nekoliko nedelja šepala. Ali došlo je sledeće jutro, i sledeće veče, i život je tekao dalje. U svakoj kući bilo je čvoruga, i posekotina, i ogrebotina, i iščašenih ruku, i izbijenih zuba, a već sutradan je glavni trg opet bio čist i svi su bili u svojim cipelama.

Nikada nismo razgovarali o onome što se dogodilo. Nismo razgovarali ni o Ulenšpigelu. Kao po dogovoru, držali smo se toga; čak se i Hans Zemler, koji je tako grozno nadrljao da je od tada morao da leži u krevetu i nije mogao da jede ništa drugo osim guste čorbe, pretvarao da nikad i nije bilo drugačije. A i udovica Karla Šenknehta, kog smo sutradan sahranili na groblju, ponašala se kao da je to bio udarac sudbine i kao da ne zna tačno kome je pripadao nož u njegovim leđima. Samo je uže danima visilo iznad trga i podrhtavalo na vetru, i bilo odmorište vrapcima i lastama, sve dok sveštenik, koji je posebno loše prošao u tučnjavi jer nismo podnosili njegovo hvalisanje i njegovu bahatost, nije opet bio u stanju da se popne na zvonik i preseče uže.

Ali nismo ni zaboravili. Ono što se dogodilo ostalo je među nama. Bilo je prisutno kad smo sakupljali letinu i bilo je prisutno kad smo se jedni s drugima pogađali oko žita ili se nedeljom okupljali na misi, na kojoj je sveštenikovo lice sada imalo drugačiji izraz, delom začuđen, delom uplašen. A naročito je bilo prisutno kad smo odlazili na zabave na trgu i jedni drugima gledali u lice dok smo plesali. Tada nam se činilo da je vazduh teži, da voda ima drugačiji ukus i da nebo, otkad je na njemu visilo uže, više nije isto.

Dobrih godinu dana kasnije rat je ipak stigao do nas. Jedne noći čuli smo rzanje, i onda se napolju zaorio smeh nekoliko ljudi i čuli smo lomljivu razvaljenih vrata, ali i pre nego što smo izjurili na ulicu, naoružani beskorisnim vilama ili noževima, plamen se već razbuktao.

Plaćenici su bili gladniji nego inače, i mnogo pijaniji. Već dugo nisu kročili u neki grad koji ima mnogo toga da im ponudi. Stara Luize, koja je čvrsto spavala i ovaj put nije naslutila ništa, skončala je u svom krevetu. Sveštenik je skončao kad je zaštitnički stao na vrata crkve. Lize Šoh je skončala dok je pokušavala da sakrije zlatnike, pekar, i kovač, i stari Lempke, i Moric Blat, i većina drugih muškaraca, skončali su dok su pokušavali da zaštite svoje žene, a žene su skončale onako kako žene i skončavaju u ratu.

Skončala je i Marta. Još je videla kako se plafon njene sobe pretvara u crveni oganj, osetila je miris dima pre nego što ju je šćepao tako snažno da više ništa nije mogla da raspozna, i čula je sestru kako doziva u pomoć, dok se budućnost, koju je još maločas imala, rastakala ni u šta: muž kojeg nikada neće imati, i deca koju nikad neće odgajati, i unuci kojima nikad neće pričati o čuvenom šaljivdžiji i jednom prolećnom prepodnevnu, i deca tih unuka, svi oni ljudi kojih sada ipak neće biti. Ovo ide tako brzo, pomislila je, kao da je otkrila veliku tajnu. A kad je čula kako se slamaju krovne grede, na pamet joj je palo još i to da će Til Ulenšpigel sada možda biti jedini koji će pamtit i naša lica i koji će znati da smo postojali.

Zapravo su preživeli samo kljasti Hans Zemler, čiju kuću vatra nije zahvatila i kojeg su prevideli jer nije mogao da se kreće, i Elza Cigler i Paul Grinanger, koji su potajno bili zajedno u šumi. Kad su se u zoru vratili, izgužvane odeće i zamršene kose, i zatekli samo ruševine pod uskovitlanim pramenovima dima, na trenutak su pomislili da im je Gospod Bog poslao bezumlje kao kaznu za njihov greh. Zajedno su otišli negde na zapad i izvesno vreme bili srećni.

A nas ostale, tamo gde smo nekad živeli, ponekad još čuju u drveću. Čuju nas u travi i u cvrčanju cvrčaka, čuju nas kad glavu prislone uz šupljinu na stablu starog brešta, a deci se ponekad

učini da vide naša lica u vodi potoka. Naše crkve više nema, ali kamenčići, koje je voda brusila dok nisu postali obli i beli, još uvek su oni isti, kao što je i drveće još uvek isto. Ali mi se sećamo, mada se niko ne seća nas, jer se još uvek nismo pomirili s tim da nas nema. Smrt nam je još uvek nešto novo i nismo ravnodušni prema stvarima živih. Jer sve to nije bilo tako davno.